

VERMES ALBERT

A fordítási explicitáció néhány kérdéséről¹

Some questions of explicitation and explicitness in translation

In this study I examine some questions of explicitation and explicitness in translation. As a result of explicitation, the target text is characterized by an increased level of linguistically encoded information, which means that the reader has to do less inferencing in working out the message. Klaudy (2004) regards explicitation a “supercategory” as it can be implemented through the use of various transfer operations. Since they represent a higher level in the hierarchy of translatorial activities than operations, I suggest the various types of explicitation should be referred to not as operations but as procedures. I discuss the system of explicitation procedures introduced by Klaudy (1999), revised by Heltai ([2003] 2014) and Robin (2013). I accept the distinction between obligatory and optional (norm-based) explicitations with the provision that they are prototype categories. I agree with Robin, who collapses pragmatic and translation-inherent explicitations into a single category, because I think that so-called translation-inherent explicitations are also motivated by pragmatic reasons. Finally, I point out that decisions about observing rules and norms are also based on pragmatic considerations. Thus the term obligatory explicitation is misleading and should be replaced by rule-based explicitation.

Keywords: explicitation in translation, explicitation procedures, obligatory and optional explicitation, translation-inherent explicitation, pragmatic considerations

Bevezetés

Terjedelmi korlátai miatt írásom nem vállalkozhat a fordítási explicitációval kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalom alapos bemutatására, ezért csak utalok rá, hogy az elmúlt hatvan évben számos kitűnő – köztük jónéhány hazai – kutató foglalkozott a témával. E kutatások többé-kevésbé részletes áttekintését nyújtja például Klaudy (1998), Laviosa (2002), Olohan (2004) és Murtisari (2016). Ebben a rövid tanulmányban csupán néhány, a fordítási explicitáció fogalmával kapcsolatos alapvető kérdést járok körül. Az explicitáció és az explicittség meghatározása után bemutatom az explicitáció helyét a fordító eszköztárban, majd áttekintem az explicitáció alkalmazásának lehetséges okait, és hogy ezek alapján az explicitációnak milyen típusait különíthetjük el.

¹ A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című projekt támogatta.

Explicitáció és explicittség a fordításban

A fordítási *explicitáció* fogalmát Vinay–Darbelnet ([1958] 1995) vezette be, és a következőképpen határozták meg:

A stylistic translation technique which consists of making explicit in the target language what remains implicit in the source language because it is apparent from either the context or the situation. (Vinay–Darbelnet [1958] 1995: 342)

[Olyan stilsztikai fordítási technika, amelynek révén explicitté tesszük a célnyelven azt, ami a forrásnyelvben csak implicit formában található meg, mivel a kontextusból vagy a közlési helyzetből kikövetkeztethető.²]

Az explicitációt azért végzi a fordító, hogy biztosítsa a szöveg értelmezhetőségét, illetve azt, hogy az értelmezés nem igényel az elvárhatónál több erőfeszítést a célnyelvi olvasótól. Ahogy Pápay (2002: 488) írja:

[A] fordító a célnyelvi szövegben – a könnyebb/biztosabb értelmezés elősegítésére – kifejti/felszínre hoz bizonyos, az eredetiben nem kifejtetten, hanem beleértve, utalásszerűen, vagy éppen homályosan meglevő nyelvi vagy nyelven kívüli információt.

Más szóval bizonyos tartalmakat, amelyekhez a forrásszöveg olvasója csak következtetés révén juthat hozzá, a fordító nyelvíleg kódolttá tesz a célnyelvi szövegben. A fordított szöveg explicitáció révén megnövekedett *explicittsége* eszerint azt jelenti, hogy benne több a nyelvíleg kódolt információ, mint az eredeti szövegben.

A nyelvíleg kódolt információ mennyiségét azonban nem lehet egyszerűen a szöveget alkotó szavak számával összefüggésbe hozni. Heltai ([2011] 2014: 171) szerint: „Minél több nyelvi elem, illetve több önálló nyelvi elem (szabad morféma) található egy szövegben, annál kifejtettebb, explicitebb.” Ebben talán sok esetben igaza van, de mégsem lehet ezt általános érvényű szabálynak tekinteni. Ha a *paprikás krumpli* kifejezést mondjuk *Hungarian paprika potatoes* formában fordítom angolra, a betoldás következtében az angol kifejezés valóban több szabad morfémát és egyúttal több információt tartalmaz. De ha például a magyar *öcsém* kifejezést a *my younger brother* kifejezéssel fordítom angolra, ez utóbbi több szabad morfémát tartalmaz ugyan, mégsem nevezhető explicitebbnek, mint a magyar eredeti, hiszen a nyelvíleg kódolt információ mennyisége nem növekedett meg. Ugyanannyi információt kódol az angol kifejezés is, csak több morfémára elosztva. Fordítva sem áll meg az állítás: a megnövekedett explicittség nem feltétlenül jár a nyelvi elemek számának növekedésével. Amennyiben például egy angol szövegben a *brother* szót a fordító a *báty* szó segítségével konkretizálva magyarítja, a szavak száma nem változik, ugyanakkor mégis explicitebb a fordítás, mivel több információt kódol nyelvíleg. A lényeg tehát nem a szabad morfémák számának, hanem a kódolt információ mennyiségének növekedése, és ezzel együtt a következtetés szerepének csökkenése a kommunikáció tartalmának (az üzenetnek) megfejtésében.

² Saját fordításom.

Az explicitáció mint superkategória

Klaudy (2004: 72) az explicitációt (és ellenpárját, az implicitációt is) átfogó „superkategóriának” tartja abban az értelemben, hogy megvalósítása többféle átváltási művelet segítségével történhet. Ilyen átváltási műveletek szerinte a lexikai konkretizálás, felbontás és betoldás, valamint a grammatikai konkretizálás, felbontás és betoldás. (Az implicitációt pedig lexikai általánosítás, összevonás és kihagyás, illetve a grammatikai generalizálás, összevonás és kihagyás révén lehet megvalósítani.) A konkretizálás és a betoldás kétségkívül a nyelvileg kódolt információ mennyiségének növekedéséhez vezetnek. Ahogy azonban fentebb láttuk egy lexikai elem példáján, a felbontásra ez nem feltétlenül igaz. Ez a grammatikai felbontásra is érvényes. Nézzük a következő példát: *Az autó megállt, de senki nem szállt ki belőle.* → *The car stopped. But no-one got out of it.* A fordítás két mondatra bontja az eredetit, de ez nem jár a kódolt információ mennyiségének növekedésével. A felbontás tehát nem szükségszerűen vezet explicitációhoz, bár bizonyára vannak olyan esetek, amikor igen. Annyi bizonyos, hogy az explicitáció (és implicitáció) különböző lexikai és grammatikai átváltási műveletek alkalmazása révén valósítható meg, és így joggal nevezhető azok superkategóriájának.

Ezen a ponton érdemes lehet felvetni a következő terminológiai kérdést. Amint fentebb láttuk, Vinay–Darbelnet ([1958] 1995) fordítási technikának nevezi az explicitációt, mások eltérésként vagy műveletként hivatkoznak rá. Tulajdonképpen bárminek nevezhetjük addig, amíg világos, hogy pontosan mit is értünk explicitáción. Ugyanakkor talán mégsem árt, ha meg tudunk egyezni egy olyan terminus használatában, amely viszonylag pontosan kifejezi az explicitáció jellegét. Amennyiben elfogadjuk Klaudy (1994) alapján, hogy a konkretizálás, felbontás, betoldás stb. lexikai, illetve grammatikai *művelet* (*operation*), elfogadjuk továbbá, hogy az explicitáció és implicitáció ezeknek superkategóriái, vagyis egy magasabb szintet képviselnek a fordítási tevékenységek hierarchiájában, akkor a terminológiai világosság kedvéért ezeket nem műveletnek, hanem valami másnak kellene neveznünk. Nevezhetjük például fordítási technikának, ahogyan Vinay–Darbelnet ([1958] 1995) teszi. A *technika* szó egy bizonyos cél elérését szolgáló anyagok és eljárások felhasználásának képességét vagy ezek összességét jelenti. Ilyen átfogó értelemben az explicitációt lehet fordítási technikának nevezni. Amint azonban látni fogjuk, az explicitációnak többféle fajtája létezik, és ezek összessége az, amit a *technika* terminus segítségével írhatunk le. Javaslatom az, hogy az explicitáció különböző fajtáira az (explicitációs) *eljárás* (*procedure*) terminus használatával utaljunk.

Az explicitáció okai a fordításban

Fordítás, vagyis kétnyelvű interpretív kommunikáció során a másodlagos kommunikátor (a fordító) újrakódolja az (általá megfejtett) üzenetet egy másik nyelven azzal a szándékkal, hogy az eredetihez optimálisan hasonló célnyelvi szöveget hozzon létre (Gutt 1991: 101). E törekvésében több dolog is akadályozhatja.

Az egyik az, hogy az eredetitől különböző nyelvet (lexikai és grammatikai rendszert) kell használnia, „amelyben mások a kifejezés lehetőségei” (Heltai [2011] 2014: 174). Amit kötelező kifejezni az egyik nyelv rendszerében, azt nem feltétlenül kötelező a másikéban, és fordítva. Egy triviális példát hozva: míg a magyarban az egyes szám harmadik személyben egyetlen személyes névmás áll rendelkezésre (*ő*), addig

az angolban választani kell a hímnemű és a nőnemű névmás között (*he* vagy *she*). Ez azt jelenti, hogy ha magyarról angolra fordítunk, akkor több információt kell az angol nyelvű szövegben kódolni, mint a magyar eredetiben, vagyis az angol változat explicitébb, mint a magyar.

A második akadály az, hogy nemcsak a két nyelvi rendszer, hanem a nyelvhasználati és szövegszervezési (kohézióteremtési) szokások is különbözhetnek egymástól. Például az angolban gyakori határozói igeneves szerkezet helyett a magyarban gyakran inkább mellékmondatot használunk, amelyben a kötőszó és a véges alakú ige több információt kódol, vagyis explicitébb, mint az angol eredeti: *Knowing that... → Mivel tudta, hogy...*

A harmadik akadály az, hogy a célnyelvi olvasó háttérfeltevéseinek körülményeinek összessége, vagyis a kognitív környezete (Sperber–Wilson 1986: 39) valamilyen mértékben jellemzően eltér az eredeti szöveg olvasójától. Vagyis: a fordító többnyire másodlagos kommunikációs helyzetben dolgozik (Gutt 1991: 73), amelyben az értelmezéshez szükséges kontextuális feltevések egy része nem áll a célnyelvi olvasó rendelkezésére, aki emiatt bizonyos információkat nem lesz képes kikövetkeztetni. Ilyen helyzetben az optimális hasonlóságra törekvő fordító a nem hozzáférhető információt nyelvileg kódolt formában, vagyis explicitáció révén teheti hozzáférhetővé.

Végül Klaudy (1999) szerint vannak az explicitációnak a fenti okokra nem visszavezethető esetei, amelyek a fordítási folyamat sajátosságaiból, a fordító helyzetéből következnek. Klaudy úgy véli, mivel a fordítók feltétlenül biztosítani szeretnék a célnyelvi szöveg értelmezhetőségét, hajlamosak akkor is explicitálni, amikor azt egyébként semmi más nem indokolná. Az explicitáció különböző okainak egy átláthatóan rendszerezett és példákkal részletesen illusztrált bemutatását adja Heltai ([2003] 2014).

Az explicitáció fajtái

Klaudy (1999: 12–13) a fenti alapvető okokra visszavezethetően négy explicitációs típust különböztet meg: (1) A nyelvsziszterek különbségei miatt végzett *kötelező explicitáció*, amely nélkül nem jönne létre nyelvileg helyes célnyelvi szöveg. (2) A nyelvhasználati, szövegszervezési különbségek által okozott *fakultatív explicitáció*, amelynek végrehajtása a fordító belátásán múlik, és amely a szöveg nyelvi helyességét nem, csak az olvasói elvárásoknak való megfelelést befolyásolja. (3) A forrásnyelvi és célnyelvi olvasók háttérismeretei közötti különbségek miatt végrehajtott *pragmatikai explicitáció* (mely valójában szintén egyfajta fakultatív explicitáció). (4) A fenti okokkal nem indokolható *fordításspecifikus explicitáció*, melynek létét a fordítási tevékenység jellege, a fordító biztonságra törekvése indokolja. A kötelező és fakultatív explicitációkat a nyelvek közötti rendszerbeli és használatbeli különbségek okozzák, ezért ezeket nyelvspecifikus eljárásoknak tekinthetjük. A pragmatikai és fordításspecifikus explicitációkat viszont a másodlagos kommunikációs helyzet indokolja.

Heltai ([2003] 2014: 141–142, 2014: 183) az explicitációk fajtáinak egy némileg eltérő osztályozását javasolja. Különbséget tesz kötelező és fakultatív explicitációk között, ezeket pedig a következő fajtákra osztja:

Kötelező explicitáció:

- nyelvi (nyelvtani, lexikai)
- szövegszervezési (kohézió)

Fakultatív explicitáció:

- nyelvi (nyelvtani, lexikai)
- szövegszerkezési (kohézió)
- pragmatikai (pragmatikai partikulák betoldása, következtetési jelentések kifejtése, illokúció explicit jelzése, értelmezéshez szükséges háttérismeretek betoldása)
- fordításspecifikus explicitáció

Klaudy rendszeréhez képest jelentős különbség, hogy Heltai osztályozása szerint a pragmatikai és a fordításspecifikus explicitáció mindig fakultatív, vagyis mindig a fordító döntésén múlik alkalmazásuk, míg a nyelvi, nyelvhasználati és szövegszerkezési okokra visszavezethető explicitációk egyaránt lehetnek kötelező vagy fakultatív jellegűek.

Kérdésként merül fel, hogy valóban létezik-e olyan eset, amikor a szövegkohézió erősítése érdekében kötelező végrehajtani az explicitációt (mondjuk egy kötőszó betoldásával). A magam részéről kételkedem ebben. Ez azt jelentené, hogy léteznek olyan esetek, amikor egy szövegszerkezési kérdésben a fordítónak nincs választási lehetősége, vagyis csak az explicitáció az elfogadható megoldás. Ez pedig azt feltételezné, hogy léteznek szövegszerkezési szabályok, ami nyilvánvalóan nem igaz. Szabályokról (vagyis a választási lehetőségek hiányáról) csak a nyelvtan szintjén beszélhetünk. Maga Heltai (2004: 416) írja: „A szabályok elsősorban a fonológiai és grammatikai struktúrával kapcsolatosak; míg a nyelvhasználat más szintjein inkább normák érvényesülnek.” A szövegszerkezés szintjén tehát nem egy szabálykövetési helyzettel állunk szemben (ahol csak az explicitáció a jó megoldás), hanem több lehetséges megoldás közül választhatunk. Ezek közül lehet persze az explicitáló megoldás a preferált változat, vagyis a norma, de mindig vannak olyan kommunikációs helyzetek, amikor nem feltétlenül a normakövetés a jó megoldás.

Egy másik kérdés, hogy lehet-e mindig egyértelmű különbséget tenni kötelező és fakultatív explicitáció között. Heltai ([2003] 2014: 139) megjegyzi, hogy a kötelező és fakultatív explicitáció elkülönítése nem mindig egyértelmű. Ez nyilvánvalóan igaz, és annak következménye, hogy nyelvi szabályok és normák között nincs éles határvonal. Ahogyan Heltai (2004: 417) rámutat:

[H]a a normát prototípus-fogalomként képzeljük el, amelynek egyik oldalon periférius tagjai azok a kötelező szabályok, amelyek egy nyelvterületen szocioregionális kötöttségek nélkül érvényesülnek (Tolcsvai 1998: 49–50), akkor a másik oldali periférián a konvenció jellegű (nem szankcionált, de szokásos) nyelvhasználatot helyezhetjük el; erre a területre esnek a szövegnormák. A szabályok és a normák, illetve a normák és a konvenciók közötti átmenet folyamatos.

Vannak tehát olyan esetek, amikor nem egyértelmű, hogy van-e választási lehetősége a fordítónak. Ha nem végzi el az explicitálást, azzal nem szeg meg semmilyen szabályt, és lehet, hogy ennek ellenére mégis rossz lesz a megoldása, mert „előfordul, hogy nem kötelező az explicitáció, de az explicitáció elmaradása érthetatlenné vagy stilisztikai szempontból kifogásolhatóvá teszi a fordított szöveget” (Heltai [2003] 2014: 183). Az ilyen jellegű átmenetet képező esetek ellenére fenntartható a kötelező és fakultatív explicitáció közötti különbségtétel, azzal a megkötéssel, hogy ezek nem abszolút, hanem prototípus-kategóriák.

Robin (2013) az explicitációs eljárások rendszerét az Englund Dimitrova (2005) által bevezetett normavezérelt és stratégiai explicitáció fogalmára alapozva alakítja át. A *normavezérelt explicitáció* Englund Dimitrova értelmezésében nyelvpárokhoz és szövegtípusokhoz köthető, rendszeresen előforduló, normaként értelmezhető eljárást jelent. A *stratégiai explicitáció* a fordító szövegértelmezése alapján végzett, a fordítás során jelentkező problémák megoldására irányuló tudatos döntéseken alapuló eljárás. E kategóriák nagyjából kompatibilisek Klaudy (1999) rendszerével: a kötelező és fakultatív explicitáció (a szabályokat a normák periférikus esetének tekintve) normavezérelt eljárásnak tekinthetők, a pragmatikai és fordításspecifikus explicitáció pedig stratégiai eljárásnak. Ez alapján Robin (2013: 52) a következő osztályozást javasolja:

Kötelező: olyan művelet, amelyre a nyelvek morfológiai, szintaktikai és szemantikai rendszerének különbségei miatt van szükség. A fordító a művelet elvégzése nélkül nem kapna helyes célnyelvi szöveget.

Normakövető: nyelvhasználati különbségekkel, nyelvi elvárásokkal magyarázható fakultatív művelet, amelynek végrehajtásánál a fordítónak választási lehetősége van, bár a művelet nélkül a szöveg nem felelne meg a célnyelv elvárásainak és szokásainak.

Szerkesztési: fakultatív szövegszerkesztési művelet, amelynek segítségével a másodlagos nyelvi közvetítő a kontextusból merítve törekszik a szöveg információs tartalmának és nyelvi explicitágének optimalizációjára, feldolgozhatóságának megkönnyítésére.

A kötelező explicitáció azonos a Klaudy (1999) által bevezetett kategóriával. A normakövető explicitáció Heltai rendszerének nyelvi, illetve szövegszerkezési okokra visszavezethető fakultatív eljárásainak felel meg. A szerkesztési műveletek kategóriája pedig a fakultatív pragmatikai és fordításspecifikus explicitációkat foglalja magába. Ezzel az összevonással egyet lehet érteni, hiszen a pragmatikai és fordításspecifikus explicitációk oka egyaránt az, hogy végrehajtásuk hiányában a fordító szerint a szöveg nem lenne optimálisan releváns az adott másodlagos kommunikációs helyzetben. Vagyis szerintem az ún. fordításspecifikus explicitációk ugyanarról a töről fakadnak, mint a pragmatikai jellegűek, és valójában nem is lehet különbséget tenni közöttük.

A fordításspecifikus explicitáció mint önálló kategória létjogosultságát Becher (2010) is elveti azon az alapon, hogy minden explicitációs művelet végrehajtása magyarázható valamilyen egyéb tényezővel. Ugyanakkor Heltai ([2011] 2014: 175) nyitva hagyja a kérdést az alábbiak miatt:

Eldöntéséhez arra lenne szükség, hogy a fordításokban előforduló explicitációtípusokat összehasonlítsuk a kommunikáció más típusaiban – egynyelvű kommunikáció, kétnyelvű kommunikáció, intralingvális fordítás – előforduló explicitációtípusokkal. Ebben az esetben meg lehetne állapítani, melyek azok a típusok, amelyek elsősorban interlingvális fordításra jellemzők.

Véleményem szerint azonban az ilyen vizsgálatok sem szolgáltathatnak bizonyítékot a fordításspecifikus explicitáció léteire. Ha ki is lehet mutatni, hogy bizonyos fajta

explicitációk gyakoribbak az interlingvális fordításban, mint az egyéb kommunikációs aktusokban, az még nem jelenti azt, hogy ezeknek az explicitációknak az oka más, mint az egyéb explicitációknak. A gyakorisági különbség abból is következhet, hogy az explicitációt okozó *tényező* jellemzőbb az interlingvális fordításra, mint más kommunikációs aktusokra. Mivel például a fordítás jellemzően másodlagos kommunikációs helyzetben történik, ez számos, a fordításra jellemző explicitáció forrása lehet. Ahogyan azonban Heltai ([2009] 2014) rámutat, a kognitív környezetek közötti különbségek miatt végzett explicitáció nem csak a fordítási folyamat sajátossága:

Valószínű, hogy az *explicitáció általában jellemző a kommunikációra* minden olyan esetben, amikor egy *másodlagos kommunikációs helyzetben más kognitív környezet*tel rendelkező közönség számára interpretálunk egy korábbi megnyilatkozást, függetlenül attól, hogy az interpretáció ugyanazon vagy más nyelven történik-e (Heltai [2009] 2014: 33, kiemelés az eredeti szerint).

Vagyis feltehetően nem a fordító sajátos explicitálási hajlamáról van szó, hanem egy általánosabb kommunikációs jelenségről. Pontosán arról, hogy minden kommunikátor igyekszik biztosítani a közlendője optimális relevanciáját.

Heltai ([2003] 2014: 147) az alábbi példával szemléltet egy esetleges fordításspecifikus explicitációt (kiemelés az eredeti szerint):

It is not commonly known that Charles Darwin intended to become a clergyman when he studied at Cambridge, or that the Church of England honored him with burial in Westminster Abbey near Isaac Newton.

Kevesen tudják, hogy Charles Darwin eredetileg papnak készült, amikor Cambridge-ben hittudományt tanult; amikor pedig meghalt, az anglikán egyház a Westminster Apátságban temette el, Isaac Newton sírja közelében.

Úgy érvel, itt nem beszélhetünk kulturális sémák közötti különbségről, hiszen az embereket angol és magyar szokás szerint is akkor temetik el, amikor meghaltak. (Ezzel nehéz lenne vitatkozni.) Ebből következően a vastag betűtípussal kiemelt kifejezés betoldása a fordító explicitálási hajlamára vezethető vissza. Csakhogy semmi nem bizonyítja, hogy ez a betoldás a fordítási helyzet miatt következett be. Az is lehet például, hogy az illető fordítónak ilyen az általános kommunikációs stílusa, vagyis hogy egynyelvű kommunikációs helyzetben is explicitebben fejezi ki magát, mint mások, annak érdekében, hogy biztosítsa mondanivalójának optimális relevanciáját. Összességében tehát azt gondolom, hogy indokolt a pragmatikai és a fordításspecifikus explicitáció Robin-féle összevonása egy kategóriába.

Az egyetlen problémát a Robin által használt megnevezésben látom. A *szerkesztési explicitáció* mint terminus nem tűnik szerencsés választásnak. A másik két terminus (*kötelező*, illetve *normakövető*) az explicitációs eljárás okára utal: hogy tudniillik azért hajtja végre a fordító, mert egy nyelvi szabály létezése miatt kötelező végrehajtania, vagy mert alkalmazkodni akar a célnyelvi normához. Ha egy ebbe a sorba jobban illeszkedő terminust akarunk használni, érdemes visszatérni a Klaudy-féle *pragmatikai explicitáció* kifejezéshez. Ez világosan jelzi, hogy az ilyen műveletek végrehajtása pragmatikai okokból történik.

Zárásként megjegyzem még, hogy végső soron a szabályok és normák követésére vagy nem követésére vonatkozó döntések mögött is pragmatikai megfontolások húzódnak meg abban az értelemben, hogy mindig az adott kommunikációs helyzet és szándék határozza meg, milyen nyelvi formát alkalmaz a kommunikátor. Használhat szabályos vagy szabálytalan, normakövető vagy normaszegő nyelvi alakot, vagy éppen a kihagyás (implicitáció) eszközével is élhet. Emiatt igazából helyesebb, ha kötelező explicitáció helyett szabálykövető explicitációról beszélünk. Doktori disszertációjában egyébként már Robin (2014: 50) is ezt a terminust alkalmazta. Végül tehát az explicitáció végrehajtásának oka alapján háromféle explicitációs eljárást különböztethetünk meg: *szabálykövető explicitáció, normakövető explicitáció és pragmatikai explicitáció.*

IRODALOM

- Becher, V. (2010): Abandoning the notion of “translation inherent” explicitation: against a dogma of translation studies. *Across Languages and Cultures* 11/1, 1–28.
- Englund Dimitrova, B. (2005): *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gutt, E.-A. (1991): *Translation and Relevance*. Oxford: Basil Blackwell.
- Heltai Pál (2004): A fordító és nyelvi normák I. *Magyar Nyelvőr* 128/4, 407–434.
- Heltai Pál (2009): Fordítás, relevancia, feldolgozás. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai 5/1*. Budapest: MANYE – Balassi Intézet, 27–53.
- Heltai Pál (2003): Az explicitáció egyes kérdései angol–magyar szakfordításban. In: F. Silye M. (szerk.) *Porta Lingua: Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában*. Debrecen: DE ATC, 173–198.
- Heltai Pál (2011): Az explicitáció mint kommunikációs univerzálé. In: Navracsics Judit – Lengyel Zsolt (szerk.) *Lexikai folyamatok egy- és kétnyelvű közegben: pszicholingvisztikai tanulmányok II*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 124–134.
- Heltai Pál (2014): *Mitől fordítás a fordítás?* Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Klaudy Kinga (1994): *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy, K. (1998): Explicitation. In: M. Baker (szerk.) *Encyclopaedia of Translation Studies*. London: Routledge, 80–85.
- Klaudy Kinga (1999): Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 1/2, 5–21.
- Klaudy Kinga (2004): Az implicitációról. In: Navracsics Judit – Tóth Szergej (szerk.): *Nyelvészet és interdiszciplinaritás. Köszöntőkönyv Lengyel Zsolt 60. születésnapjára*. Szeged: Generália, 70–75.
- Laviosa, S. (2002): *Corpus-based Translation Studies*. Amsterdam – New York: Rodopi.
- Murtisari, E. T. (2016): Explicitation in Translation Studies: The journey of an elusive concept. *Translation & Interpreting* 8/2, 64–81.
- Olohan, M. (2004): *Introducing Corpora in Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Pápay Vilma (2002): Fordítási univerzálék: az explicitáció. In: Fóris Ágota – Kárpáti Eszter – Szűcs Tibor (szerk.) *A nyelv nevelő szerepe. A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye*. Pécs: Lingua Franca Csoport, 486–493.
- Robin Edina (2013): Az explicitáció etikája. In: Klaudy Kinga (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején: 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 49–64.

- Robin Edina (2014): *Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben*. Kiadatlan doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. Elérhető online: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/robinedina/diss.pdf>. Letöltve: 2018.04.21.
- Sperber, D. – Wilson, D. (1986): *Relevance*. Oxford: Basil Blackwell.
- Tolcsvai Nagy Gábor (1998): *A nyelvi norma. Nyelvtudományi értekezések 144*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vinay, J. P. – Darbelnet, J. (1958): *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
- Vinay, J. P. – Darbelnet, J. (1995): *Comparative Stylistics of French and English*. Translated and edited by Juan C. Sager and Marie-Josée Hamel. Amsterdam: John Benjamins.

BÁRDOSI VILMOS

ITT VAN A KUTYA ELÁSVÁ!

Állatneves magyar szólások, közmondások szótára

178 oldal, 1990 Ft

A kötet 550 olyan magyar szólást és közmondást magyaráz, melyekben valamilyen állat neve szerepel. Pl. *itatja az egereket; A kutya ugat, a karaván halad; kiugrasztja a nyulat a bokorból; Nehogy már a nyúl vigye a puskát!; egérutat nyer; Egyszer volt Budán kutyavásár; felhúzza a nyúlcipőt; sárkánytejet szopott*. Ezekben legtöbbször valós (*egér, kutya, nyúl* stb.), ritkábban képzeletbeli állatnév (pl. *sárkány*) vagy állatnévből képzett szó (pl. *egérút, kutyavásár, nyúlcipő, sárkánytej*) található.

A szótár 235 esetben a kifejezésnek a művelődéstörténeti előzményét és eredetmagyarázatát is közli. Megtudhatjuk például, hogy a *farkasszemet néz* szólás azon a megfigyelésen alapszik, hogy egyes állatok – főként a farkas és néhány kutyaféle –, mielőtt egymásnak ugranának, mereven szembenézve kerülgetik egymást, mintha ki akarnák olvasni ellenfelük szeméből annak szándékát. Az *Itt van a kutya elásva* szólásmondásunk pedig babonás hiedelmet őriz: ha valaki megbotlik, az annak jele, hogy ott ördögtől elvarázsolt kutya van elásva, és alatta kincsek rejlenek.

A kötet szerzője BÁRDOSI VILMOS, az ELTE BTK Romanisztikai Intézetének egyetemi tanára, lexikográfus, az MTA Szótári Munkabizottságának tagja, a magyar és a francia szólások elismert kutatója. A TINTA Könyvkiadónál jelentek meg korábban a következő népszerű munkái: *Magyar szólások, közmondások értelmező szótára fogalomköri mutatóval; Szólások, közmondások eredete – Frazeológiai etimológiai szótár*.

Megvásárolható a kiadóban:

TINTA KÖNYVKIADÓ

1116 Budapest, Kiskőrös utca 10.; tel.: (1) 371-0501; fax: (1) 371-0502

E-mail: info@tintakiado.hu; honlap: www.tintakiado.hu